

SOLIDARITATE ȘI CARITATE LA ROMÂNCELE DIN UNGARIA ÎN ANII MARELUI RĂZBOI

*Luminița Popescu**

SOLIDARITY AND CHARITY IN THE ROMANIANS AT HUNGARY IN THE YEARS OF THE GREAT WAR Abstract

This article focuses on reconstituting the history of World War I from the perspective of the home front. As a general outlook it surprises the feminine history of the Great War but focuses in particular on the activity of the Romanian women meetings in Hungary between 1914-1918. Starting from sources such as the press of the time, activity reports, yearbooks, archive funds of the feminine meetings, we found three main lines of action in supporting war effort: helping the families of soldiers left on the front, helping soldiers on the field struggle and the activity of charity sisters. Regarding the help given to the families left at home, it focused mainly on meeting the special needs caused by the increase in the number of widows and orphans. In this respect, one of the main charitable activities of women's meetings was the building of orphanages, which will continue after the war. In order to help soldiers on the front, women in Transylvania organized collections consisting of cigarettes and books in Romanian. Another category of soldiers who benefited directly from the help provided by Romanian women were those hospitalized in the Transylvanian hospitals where a significant number of Romanians functioned as charity sisters. Subsequently, they were decorated by the Austro-Hungarian Monarchy, or by the Romanian State.

Another aspect that I have dealt with in this article concerns the possible inter-ethnic or inter-confessional collaborations that existed between the meetings of women working in Transylvania and, last but not least, the structure of the report of the Romanian women meetings with the Hungarian authorities according to the political and military evolution of the Great War.

Keywords: home front, women in war, charity meetings, social policies in the First World War, orphans of war, widows of war.

Împlinirea celor o sută de ani de la izbucnirea războiului și sărbătoarea Centenarului Marii Uniri au demarat în istoriografia românească un proces de rescriere și reevaluare a istoriei Primului război mondial. Prin apelul la modelul istoriografiei internaționale, au apărut și în spațiul românesc o serie de teme inedite care depășesc preocupările clasice privind istoria militară, politică sau diplomatică și se axează în general pe reconstituirea istoriei frontului de acasă sau a istoriei sociale și de gen a războiului. În acest context, istoria femeilor în război a devenit un subiect de interes în istoriografia românească.

Pentru istoria genului feminin, Primul război mondial a fost multă vreme privit ca punct de cotitură în ceea ce privește restructurarea raporturilor de gen, evoluția mișcării feministe și emanciparea politică a femeilor. Cele mai recente apariții istoriografice de la nivel internațional, tind însă să nuanțeze această perspectivă, minimizând rolul conflictului în procesul de emancipare feminină. În acest sens, este foarte interesantă etapizarea stabilită de Françoise Thébaud în ceea ce privește istoriografia problemei. Într-o primă etapă, cuprinsă între anii 1960 și 1970, se remarcă sublinierea constantă a asumării de către femei a unor roluri dedicate până atunci numai bărbaților, precum și importanța acestui proces în emanciparea ulterioară a acestora. Între 1970 și 1980, istoriografia problemei se îndreaptă spre concluzia conform căreia rolul jucat de femei în timpul războiului a fost o chestiune provizorie, iar după încheierea conflictului, femeile și-au reluat activitățile specifice genului lor. Mai mult decât atât, în perioada imediat următoare războiului, imaginea femeilor a fost din nou puternic asociată cu ideea de mariaj și maternitate. În anii '90, ideea că războiul a adus schimbări majore în ceea ce privește integrarea femeilor pe piața muncii a fost puternic zdruncinată de noile apariții istoriografice. Astfel, Susan Greyzel susține că nu atât măsura în care femeile au fost integrate în industrie s-a modificat odată cu războiul, ci domeniile în care nevoile impuse de război le-au determinat

*drd., Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, luminitapopescu3595@yahoo.com.

să funcționeze¹.

În articolul de față îmi propun să analizez modul în care femeile românce din Ungaria s-au adaptat contextului extraordinar impus de izbucnirea Primului război mondial. În general, interesul meu s-a canalizat spre principalele acțiuni care au constituit activitatea reuniunilor de femei românce din Ungaria în anii războiului. Alegând să nu ne limităm numai la reconstituirea activității acestor reuniuni, pe viitor, informațiile legate de acestea vor avea relevanță în ceea ce privește evaluarea gradului în care Primul război mondial a accelerat sau nu procesul de emancipare feminină în cazul româncelor din Transilvania. O evaluare cuprinzătoare a rolurilor asumate de către aceste femei și mai ales a importanței pe care războiul a avut-o în restructurarea raporturilor de gen și în redefinirea feminității și a drepturilor femeilor impune însă o trecere în revistă nu numai a activităților întreprinse de către acestea în anii războiului, ci și o evaluare a acestei activități atât ante cât și post război. Nu în ultimul rând, analiza activității acestor femei este relevantă pentru reconstituirea imaginii societății transilvănene și a măsurii spiritului civic național care cuprinsese această societate.

Pentru început este necesară o scurtă trecere în revistă a istoriei antebelice a acestor reuniuni de femei. Impulsul pentru apariția unor astfel de reuniuni feminine, a fost dat de urmările Revoluției de la 1848, care au pus problema îngrijirii orfanilor². O primă astfel de societate, a fost *Reuniunea femeilor române din Brașov*, creată în anul 1850³. Exemplul dat de *Reuniunea femeilor române din Brașov* a fost urmat de româncele din toată Ungaria, care aveau să constituie, până în anul 1914, 103 astfel de reuniuni⁴. Toate acestea, urmând îndemnul venite din partea Mariei Baiulescu, aveau să fie integrate într-o *Uniune a femeilor române din Ungaria*, înființată în anul 1913. În discursul inaugural, Maria Baiulescu, pledând pentru organizarea Uniunii îi preciza obiectivele: educația tinerilor spre binele și folosul neamului, conservarea ființei naționale, ajutorarea bolnavilor și săracilor, educarea soțiilor și mamelor, edificarea unui azil central pentru orfani⁵. Astfel de obiective nu constituie agenda unor feministe militante, ci se integrează în spectrul unei nuanțe moderate a acestei mișcări. Astfel, femeile românce din Transilvania își asumau un rol complementar în cadrul societății, un rol a cărui importanță o cunoșteau. Astfel, calitățile lor urmau să fie apreciate în completarea celor tipic masculine, discursul acestor femei fiind extrem de moderat în ceea ce privește dobândirea de drepturi și responsabilități egale.

Mobilizarea genului feminin pentru a răspunde nevoilor impuse de război a început încă din primele zile ale conflictului. Imediat după publicarea manifestului guvernului maghiar privind izbucnirea războiului în 28 iulie, presa din Transilvania publică și un apel al Mariei Baiulescu, președinta *Uniunii femeilor românce din Ungaria*, adresat reuniunilor de femei românce. În primul rând, în apelul său, Maria Baiulescu explică motivația cu care femeile românce trebuie să își asume greutățile impuse de război. Era vorba despre datoria pe care aceste femei românce o aveau față de fiii, frații și soții lor, mulți dintre ei aflați deja pe front: *Femei române! acum însă este rândul nostru să ne arătăm demne de acești bravi ostași. Cu putere isvorată din judecata noastră să învingem gemetele și slăbiciunea, cu toate să ne ridicăm deodată și să sărim de ajutor. Să fim conștii că și noi ca mame, soții, surori sau fiice putem aduce nemăsurate servicii. Dela noi trebuie să pornească îmbărbătarea și curajul pentru toți cei ce pleacă să-și împlinescă sfânta datorință*⁶. Se observă astfel intenția reuniunilor de femei de a se alătura susținerii efortului de război prin calitățile lor de mame, soții sau surori și nu prin preluarea exclusivă a unor sarcini masculine, cu toate că prelungirea excesivă a războiului avea să determine și impunerea unor astfel de soluții în sectoare specifice.

Pe lângă spiritul civic care a determinat populația civilă, reprezentată în mare măsură de femei, să se alătore procesului de susținere a efortului de război, a existat și o propagandă oficială care a acționat pe de o parte asupra femeilor, iar pe de altă parte asupra soldaților prin

¹ Birgitta Bader-Zaar, *Controversy: War-related Changes in Gender Relations: The Issue of Women's Citizenship*, în <https://encyclopedia.1914-1918-online.net>, accesat la 11.07.2018, p. 3.

² Simona Stiger, *Asociaționism și emancipare în Transilvania până la Primul Război Mondial*, Editura Fundației "Moise Nicoară", Arad, 2001, pp. 37, 38.

³ *Ibidem*, pp. 40-44.

⁴ *Ibidem*, p. 84.

⁵ *Ibidem*, pp. 89-91.

⁶ *Gazeta de Transilvania*, nr. 161, 23 Iulie/5 August, 1914, p. 1.

femei. Femeile devin astfel obiectul și subiectul unui anumit tip de propagandă. Vulnerabilitatea feminină constituia un aspect important al propagandei care urmărea mobilizarea soldaților cu scopul apărării civililor, în vreme ce militarizarea principalelor caracteristici feminine a servit perfect mobilizării femeilor în scopul războiului⁷. Astfel, în anii de război, femeile au fost mobilizate în scopul menținerii frontului de acasă, dar și al ajutorării frontului de război. În acest context, reuniunile de femei sprijinite de episcopiile și băncile românești, își orientează acțiunile spre problemele ce țineau de război. Drept răspuns la provocările războiului, se amplifică voluntariatul în rândul femeilor în ceea ce privește organizarea de acțiuni de caritate sau participarea activă, ca infirmiere, la efortul de război⁸.

O parte însemnată a acțiunilor de susținere a efortului de război au fost asumate de către reuniunile de femei. Având deja experiența unor ani de muncă activă în domenii caritabile precum și de competențe în ceea ce privește organizarea și mobilizarea în sensul unor acțiuni de solidaritate civică, acestea au corespuns prestării de activități de ajutorare. Cu toate că activitatea acestor reuniuni s-a desfășurat cu intensități diferite, pe durata celor patru ani de război aceasta a urmat trei căi principale de acțiune: ajutorarea familiilor celor mobilizați, ajutorarea soldaților de pe front și ajutorarea răniților din postura de surori de caritate.

În ceea ce privește acțiunea de ajutorare a familiilor soldaților aflați pe front membrele reuniunilor de femei românce din Transilvania și-au asumat responsabilitatea hrănirii și îngrijirii acestora. Primele probleme pe care familiile soldaților le-au avut de înfruntat au început imediat după mobilizare. Întâmplarea a făcut ca primele luni de mobilizare să corespundă cu finalul muncilor agricole, cu perioada de cules. Lipsite de mâna de lucru masculină, multe familii se găseau acum în imposibilitatea de a-și strânge recolta. În unele zone, a fost meritul reuniunilor de femei în a-i mobiliza pe cei aflați în putere. În acest sens, urmând exemplul copiilor sași, tinerii români din Brașov își propuneau să vină în ajutorul femeilor din zona rurală, lipsite de mână de lucru masculină și să strângă recolta acestora⁹. Tot împotriva sărăciei și a foametei care riscau să se instaleze în familiile lipsite acum de mâna de lucru și suportul material al unui bărbat au apărut și așa-numitele *bucătării populare* organizate de reuniunile de femei. O astfel de inițiativă apărea încă din august 1914 și a fost rezultatul acțiunii comune a tuturor reuniunilor de femei din Sibiu, fără deosebire de etnie sau confesiune. Aceste femei au făcut o colectă generală cu scopul ajutorării familiilor soldaților plecați pe front și au hotărât să vină în ajutorul acestora prin deschiderea unei *bucătării populare*, care avea să funcționeze la magistratul orașenesc¹⁰. Sibiu nu a fost singurul exemplu în care impactul războiului a acționat pentru solidarizarea tuturor reuniunilor, indiferent de confesiune sau etnie, pentru un scop comun. Izbucnirea războiului a cunoscut astfel de efecte și în celelalte localități din Transilvania, cum este de pildă Brașovul, unde sub impactul declarației de război și a mobilizării generale, femeile membre ale diferitelor reuniuni organizează o colectă generală pentru ajutorarea familiilor rezerviștilor și glotașilor din localitate¹¹. La aceste acțiuni se adaugă strângerile de fonduri constând în bani, alimente și îmbrăcăminte.

Prelungirea războiului, precum și numărul mare de victime de pe front au rezultat în apariția unei mase sociale dintre cele mai vulnerabile – văduvele și orfanii. Nu este de mirare faptul că îngrijirea acestora avea să constituie una dintre cele mai importante activități ale reuniunilor de femei și avea să stea la baza celor mai mari proiecte realizate de acestea. De altfel, nu numai războiul a făcut din îngrijirea orfanilor o prioritate, ci acest scop a stat la baza înființării primei reuniuni de femei, urmând ca apoi să fie menționat în statutele majorității acestora. Printre activitățile întreprinse în acest sens înainte de izbucnirea războiului se numără înființarea la Brașov a unei școli de fete (1855) și a unui internat pentru creșterea fetițelor cu stare modestă¹², instituție care va fi ulterior pusă în folosul orfanilor de război. Mai mult decât atât, încă de la înființarea *Uniunii femeilor române din Ungaria*, Maria Baiulescu nota printre

⁷ Susan Greyzel, *Women's Mobilization for War*, <http://www.1914-1918-online.net/>, 10.VI.2017, p. 2.

⁸ Liviu Maior, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni și basarabeni în război. 1914-1916*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, pp. 136, 137.

⁹ *Gazeta de Transilvania*, nr. 166, 29 iulie/11 august, 1914, p. 1.

¹⁰ *Telegraful Român*, Nr. 79, 29 iulie/11 august 1914, p. 222.

¹¹ *Gazeta de Transilvania*, nr. 163, 25 iulie/7 august, 1914, p. 2.

¹² Simona Stiger, *Asociationism si...*, p. 137.

scopurile acesteia și edificarea unui azil central pentru orfani¹³. Nu este astfel de mirare, că în vreme de război Uniunea a continuat să lucreze la înființarea orfelinatului, precum și la realizarea unei statistici generale a orfanilor români din Transilvania¹⁴.

În noul context creat de izbucnirea Marelui Război, edificarea unei astfel de instituții devine în actualele vremuri de cea mai urgentă necesitate¹⁵. Așa se explică rapida mobilizare a forțelor reuniunilor de femei pentru realizarea *Marelui Orfelinat al Uniunii Femeilor Române*. Donații pentru înființarea și funcționarea acestuia s-au realizat încă din primele luni de război, dar abia în luna aprilie a anului 1916, comitetul central al Uniunii avea să prezinte proiectul de susținere și programul după care avea să funcționeze orfelinatul. Conform acestui proiect, calea de urmat pentru susținerea instituției a fost cea a micilor contribuiri¹⁶. Mână de la mână avea să se strângă suma necesară pentru întreținerea orfelinatului. Această metodă a contribuțiilor regulate presupunea ca fiecare doritor să își asume donații lunare sau anuale în fondul edificiului. Aceste contribuții purtau denumirea de *darea orfanilor* și puteau fi dăruite lunar, însumând câte 20 de fileri, sau anual însumând 2 coroane și 40 de fileri¹⁷.

Membrele reuniunilor de femei au avut astfel misiunea de a mobiliza societatea pentru a dona *darea orfanilor*. La Brașov membrele reuniunii de femei din localitate au reușit să colecteze suma de 1500 de coroane după ce au străbătut cartierele orașului în căutare de cotizanți¹⁸. Altă formă de a colecta astfel de donații a fost organizarea la Brașov a unor seri culturale. Accesul la astfel de reprezentații se făcea pe bază de bilet, iar suma astfel adunată era donată Marelui Orfelinat¹⁹. *Reuniunea femeilor române din Turda* se arată la fel de activă în opera de strângere a așa-numitei *dări a orfanilor*. În luna iulie a anului 1916, reuniunea de femei din zonă organizează o adunare extraordinară în cadrul căreia, mobilizând spiritul de jertfă al turdenilor, se realizează înscrierea de membri pentru susținerea orfelinatului. Doritorii fiind mulți, termenul de înscriere s-a prelungit până la data de 15 august.²⁰ Mai mult decât atât, prin președinta reuniunii din Turda, Lucreția Murășianu, s-a încercat realizarea unei liste estimative a orfanilor existenți în localitate²¹.

Tot în luna iulie a anului 1916, *Uniunea femeilor române din Ungaria*, prin președinta sa, Maria Baiulescu, se adresează direcțiunilor băncilor românești din Transilvania cu scopul atragerii de fonduri pentru orfelinat. Câteva zile mai târziu, prin intermediul presei, Uniunea mulțumește băncilor care s-au alăturat acestei opere caritative: Albina, Creditul, Ardeleana și Societatea de împrumut Mercur din Năsăud²².

Mici cotizații s-au adăugat și din partea elevelor Internatului Orfelinat existent deja la Brașov care se înscriu ca și *membre ajutoare* ale acestei instituții²³. Chiar și soldații aflați pe front au demonstrat real interes pentru problema orfanilor. Regimente întregi au donat sume de bani pentru înființarea acestuia²⁴. Au existat și cazuri în care donatori privați au dăruit sume de bani spre edificarea orfelinatului, sume provenite din economii, sau chiar părți din darul de la nuntă etc²⁵. La trei luni de la lansarea acestei strategii, se constată faptul că sumele dedicate orfelinatului se dublaseră față de cele existente în anul anterior, iar cu suma strânsă se plănuia îngrijirea a 12 orfane. În ceea ce privește recrutarea orfanelor, acest proces urma să țină cont de zonele de unde sosiseră cele mai multe contribuții anuale, înscrierea acestora făcându-se pe baza recomandărilor venite din partea reuniunilor, a băncilor și a parohiilor. Prioritate aveau orfanele lipsite de ambii părinți, urmate apoi de cele aparținând văduvelor încărcate de cea mai mare povară familială²⁶. Tot la Brașov, *Reuniunea femeilor române* avea să pună

¹³ *Ibidem*, pp. 90, 91.

¹⁴ *Ibidem*, p. 140.

¹⁵ *Gazeta de Transilvania*, nr. 228, 16 /29 octombrie, 1914, p. 2.

¹⁶ *Idem*, nr. 169, 9 /22 august, 1916, p. 1.

¹⁷ *Idem*, nr. 121, 8/21, iunie, 1916, p. 2.

¹⁸ *Idem*, nr. 128, 16/29, iunie, 1916, p. 3.

¹⁹ *Idem*, nr. 117, 3/16, iunie, 1916, p. 3.

²⁰ *Idem*, nr. 151, 15/28, iulie, 1916, p. 2.

²¹ *Idem*, nr. 141, 3/16, iulie, 1916, p. 2.

²² *Idem*, nr. 124, 11/24 iunie, 1916, p. 2.

²³ *Idem*, nr. 129, 17/29 iunie, 1916, p. 2.

²⁴ *Idem*, nr. 149, 13/26 iulie, 1916, p.1.

²⁵ *Idem*, nr. 164, 31 iulie/13 august, 1916, p. 3.

²⁶ *Idem*, nr. 169, 9/22 august, 1916, p. 1.

la dispoziția orfanilor de război școala sa de industrie casnică și internatul-orfelinat, ambele înființate în secolul precedent.

Aceste probleme de ordin social au făcut parte și din preocupările administrației locale, care nu a rămas însă indiferentă în fața capitalului de forțe de care dispuneau reuniunile de femei în sensul ajutorării orfanilor și a altor victime indirecte ale războiului. Astfel, ele au fost cooptate în programul social elaborat de autorități pentru ajutorarea orfanilor. Prin ordinul de ministru Nr. 23000 -916 se cerea ca *sedriile orfanale* să organizeze în țara întreagă *patronajele de orfani*, cu scopul ocrotirii sociale a orfanilor de război. Conform acestui ordin, fiecare orfan trebuia să beneficieze de un așa-numit patron a cărui sarcină era de a da o mână de ajutor tutorelui respectivului minor. Patronul avea datoria de a se asigura că tutorele își respectă obligațiile legale față de orfan *din punct de vedere al ocrotirii intereselor spirituale și materiale* ale acestora. În principal, obligația patronului era aceea de a verifica dacă dispozițiile date de sedria orfanală în legătură cu gestionarea averii orfanilor minori precum și chestiunile tutelare erau respectate. Înființarea acestei instituții a *patronajului orfanal* nu avea însă scopul de a substitui obligațiile sau răspunderea tutorelui față de minorul orfan²⁷. Cereri speciale privind asumarea patronajului de orfani, au fost trimise la adresele tuturor reuniunilor care activau în Brașov, inclusiv Reuniunii femeilor românce²⁸.

Colaborarea dintre reuniunile de femei românce și autoritățile maghiare a luat însă sfârșit odată cu intrarea României în război în vara anului 1916. Relevantă în acest sens este mărturia Anei Percea, casiera Reuniunii din Brașov, cu privire la perioada ulterioară verii anului 1916. Într-un raport privitor la finanțele reuniunii, aceasta subliniază dificultatea cu care a mai reușit să funcționeze orfelinatul și încercările autorităților maghiare de a sista activitatea acestuia sau de a o limita exclusiv în interesul orfanilor maghiare²⁹. Optica maghiară cu privire la funcționarea acestor reuniuni se schimbă în asemenea măsură încât subprefectul Brașovului a încercat să interzică funcționarea pe mai departe a reuniunii de femei românce din localitate pe motiv că membrele acesteia în frunte cu comitetul se făceau vinovate de trădare de patrie. Situația a fost reglată datorită intervențiilor pe lângă prefectul de atunci, Contele Mikes, iar activitatea reuniunii a continuat cu toate că limitat și sub stricta supraveghere a autorităților maghiare³⁰.

Dacă îngrijirea orfanilor era unul dintre scopurile existente în statutele acestor reuniuni, alte activități practicate de acestea în perioada 1914-1918 au reprezentat modul în care acestea s-au adaptat situației excepționale impuse de starea de război. În acest sens, ele nu s-au limitat la acțiuni de ajutorare a orfanilor războiului, ci și-au îndreptat atenția și spre nevoile soldaților aflați pe front sau în spitalele de campanie. De regulă, ajutorul dat de reuniunile de femei acestor bărbați a constat în organizarea de colecte constând în bani, alimente, țigarete, haine, albituri și cărți. Cea mai semnificativă formă în care femeile s-au adaptat nevoilor materiale care priveau ajutorarea acestor soldați a fost *lucrul de mână*.

Așa cum relevă și studiile privitoare la partea austriacă a Monarhiei Dualiste, lucrul de mână primește o importanță sporită în anii de război și își modifică valențele trecând din sfera privată în cea publică. În acest sens se constată militarizarea acestei activități, care ajunge uneori să fie tratată ca o mică industrie pusă pe picior de război³¹. Relevant în acest sens este ordinul din 26 septembrie 1914, prin care tuturor inspectoratelor școlare districtuale, locale și conducerilor școlare li s-a cerut să introducă la orele de lucru manual astfel de activități care să ajute la echiparea soldaților, mai ales pe timp de iarnă. Prin inspectorate, produsele finite aveau să fie redirecționate spre birourile care se ocupau cu împărțirea ajutoarelor de război³².

Această încercare de mobilizare a femeilor pentru a răspunde nevoilor războiului a fost victorioasă, tocmai pentru că societatea de război a știut să pună în valoare și să se folosească de caracteristicile generale ale genului feminin. Printr-o propagandă bine pusă la punct, activități specifice feminine au putut fi folosite în scopuri militare. Mai mult decât atât, această

²⁷ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Brașov, Fond *Reuniunea femeilor române Brașov*, 6976/2789 (1916), f. 1.

²⁸ *Idem*, 6977/2790 (1916), f. 1.

²⁹ *Idem*, 7006/2819 (1919), f. 2.â

³⁰ *Idem*, 7006/2819 (1919), f. 3-4.

³¹ Christa Hämmerle, *Heimat/Front Geschlechter Geschichte/n des Ersten Weltkriegs in Österreich-Ungarn*, Editura Böhlau, 2014, p. 109.

³² *Ibidem*, p. 112.

reușită a avut la bază relația de iubire/dragoste/afecțiune îndreptată către celălalt gen. La baza obiectelor de îmbrăcăminte pe care femeile le confecționau, a stat sentimentul de dragoste și afecțiune pentru cei plecați pe front, precum și sentimentul de datorie al femeilor de a se îngriji de aceste aspecte în general. Astfel, în ciuda existenței unei industrii textile, obiectele fabricate de mâinile femeilor au avut mare succes tocmai din cauza acestor sentimente care le însoțeau. Nu este astfel de mirare că aceste ajutoare constând în produse textile aveau un impact pozitiv și asupra moralului soldaților³³.

Astfel de practici au existat și în rândul reuniunilor femeilor românce din Ungaria, mai ales în zonele unde funcționa un spital militar. Nu au fost puține ocaziile cu care femeile din localitate și din jurul acesteia și-au asumat sarcina de a dota spitalul cu așternuturi și schimburi pentru soldați. Într-un apel adresat întregii comunități, Lucreția Murășianu, președinta *Societății de lectură a femeilor din Turda*, subliniază lipsurile privind produsele textile necesare pentru funcționarea spitalului militar din localitate³⁴. Este și cazul *Reuniunii femeilor române din comitatul Hunedoara*, care publică o listă cu numele membrilor care au reușit să colecteze *albituri* și remarcă proveniența acestora din partea femeilor din lumea rurală. O altă categorie de membre se pregătea deja pentru sezonul rece, tricotând haine pentru soldați³⁵. La Zărnești, unde se instalase un spital militar cu 80 de paturi, reuniunea de femei a făcut apel către toate membrele ei pentru strângerea de cămăși, izmene și ștergătoare pentru soldații răniți³⁶.

Tot pentru a veni în întâmpinarea nevoilor ce țineau de haine și materiale textile, în preajma iernii anului 1915, mai exact în luna octombrie, *Reuniunea femeilor române din Brașov*, începe organizarea unor șezători săptămânale, în cadrul cărora femeile voluntare tricotau haine pentru soldați. Reuniunea avea să împartă lână și îndrumări femeilor care aveau să se alăture acestei acțiuni caritabile³⁷.

Ajutorul acordat soldaților, dată fiind mobilizarea acestora pe fronturi îndepărtate de casă, a traversat granițe și a creat mici rețele de ajutorare care funcționau prin colaborarea reuniunilor de femei românce cu alte femei care activau în străinătate în folosul soldaților români. De regulă, astfel de inițiative priveau nevoia de carte și ziare românești în spitalele din străinătate unde erau internați soldați români. Un astfel de exemplu, este adresa trimisă de o așa-numită Rosa Topfer spre administrația Brașovului, cerând cărți și ziare în limba română pentru soldații români din spitalele militare din Ungaria și Austria: *In numele umanității vă adresez rugarea să binevoiti a dispune, ca în fiecare săptămână să se trimită la adresa mea câteva gazete românești, reviste ilustrate și câteva cărți*. Administrația orașului Brașov, pentru a putea răspunde cererii doamnei Topfer, urma să amplaseze în cafenelele din oraș lădițe, unde publicul putea dona cărți și ziare pentru soldații români răniți în străinătate³⁸. Ana Popp, din parte comitetului reuniunii Sfânta Maria din Cluj solicita și ea donații în cărți, ziare și calendare pentru un număr de 2000 de răniți români.³⁹ Prin intermediul presei s-au adresat solicitări pentru cărți românești și din partea unui spital din Zagreb, prin intermediul Alexandrinei Mateiu. Apelul ei nu avea să rămână fără răspuns, la ea ajungând în martie 1915, din partea doamnei Tincuța Bogdan, 33 de broșuri ale Astrei, 2 calendare și în plus, 300 de țigarete⁴⁰.

Lucia Bologa apare în presa epocii printr-un apel referitor la nevoile soldaților români aflați în străinătate. În anul 1915 aceasta se afla într-un spital militar din Trento alături de fiul său medicinist. Într-o scrisoare publicată în periodicul *Biserica și Școala*, acesta face referire la situația soldaților români din străinătate, starea lor de spirit, precum și la acțiunile întreprinse cu scopul ajutorării acestora: *Venind mulți Români răniți în spitale, am devenit aici un interpret, atât pentru explicarea suferințelor lor, cât și pentru a le spune surorilor de caritate dorințele sărmanilor bolnavi. Aici unde medicii au sute de bolnavi nu pot ei să se ocupe în special de fiecare. Eu însă am intervenit cu încetul să le procur diferite favoruri bolnavilor mei. Cel mai mare e în primul rând acela, că li s'a permis băieților noștri să fie într-una și aceeași odae. La*

³³ *Ibidem*, p. 136.

³⁴ *Telegraful Român*, nr. 107, 11/24 octombrie, 1914, p. 435.

³⁵ *Gazeta de Transilvania*, nr. 200, 12/25 septembrie 1914, p. 2.

³⁶ *Idem*, nr. 144, 5/18 iulie 1915, p. 2.

³⁷ *Idem*, nr. 217, 8/21 octombrie, 1915, p.3.

³⁸ *Idem*, nr. 215, 1/14 octombrie, 1914, p. 2.

³⁹ *Idem*, nr. 275, 14/27 decembrie, 1914, p. 3.

⁴⁰ *Idem*, nr. 51, 6/19 martie, 1915, p. 3.

*cei cari știu ceti, le-am dat cărți de rugăciuni, de cari s'au bucurat într-un mod cum n'aș fi crezut că e posibil. Cel care știe ceti cetește cu voce tare și celalalt ascultă cu multă evlavie*⁴¹.

Astfel de acțiuni care priveau strângerea de donații pentru soldați, au avut loc pe toată durata războiului, dar mai ales în ajunul marilor sărbători creștine.

Așa cum am explicat mai sus, cerințele impuse de situația excepțională au determinat militarizarea unor ocupații feminine sau punerea pe picior de război a deprinderilor și a acțiunilor specifice genului. Un important domeniu în care războiul total a impus mobilizarea feminină a fost cel medical. Grija pentru cei din jur, amabilitatea, răbdarea și bunătatea erau calități care le recomandau pe femei pentru asumarea rolului de surori de caritate.

În ceea ce privește numărul femeilor din Austro-Ungaria care au devenit infirmiere în anii războiului, nu există cifre exacte referitoare la acesta. Se presupune că au existat cca. 10.000 de femei, care între 1914-1918 s-au dedicat acestei ocupații. În ceea ce privește nivelul lor de instruire, acesta era unul minimal. În Austro-Ungaria, profesionalizarea acestor femei a apărut târziu, în vremea Războaielor Balcanice. Interesul acordat lor în aceste războaie a rezultat într-o lege din 25 iunie 1914, care regla pentru prima dată îngrijirea feminină a bolnavilor⁴².

Încă din primele zile ale războiului, româncelor din Transilvania le-a fost prezentată, prin intermediul presei, posibilitatea de a urma cursuri pentru îngrijirea benevolă de bolnavi pe durata războiului. Astfel de cursuri, efectuate sub egida spitalului civil din Brașov, aveau o durată de 3 săptămâni. Respectivul cursuri au fost prezidate de către contesa Mikes, iar limba de predare era maghiara sau germana. Printre femeile românce care au absolvit aceste cursuri în august-septembrie 1914 se numără: Zorița Andreica-Preda, Virgilia Branisce, Tulia Găvrus și Maria Oncioiu⁴³.

În memoriile sale, Virgilia Branisce redă evenimentele care s-au derulat în primele zile ale războiului. Proaspăt întoarsă cu trenul de la Lipova, la Brașov aceasta apelează la medicul primar al orașului pentru a se înscrie la cursurile sursurilor de caritate. Locurile erau limitate la 30 pentru limba germană și încă atâtea pentru vorbitoarele de maghiară. Inițial, este pusă pe lista de așteptare pentru cursul în limba germană, dar primește un loc sigur după retragerea unei participante. Cursul s-a finalizat prin susținerea unui examen în fața unei comisii formate din 6 medici⁴⁴. Ulterior, cele trei românce care au absolvit cursul în limba germană au fost repartizate în trei spitale diferite din oraș. Inițial, ajutorul cuprindea numai pansarea și îngrijirea soldaților răniți, prezența lor în cadrul operațiilor nu era necesară în contextul existenței unui numeros personal medical specializat. Această situația s-a schimbat însă pe parcursul înaintării conflictului, astfel că în anul 1916 spitalul funcționa cu numai doi doctori și șase surori de caritate⁴⁵. Cu toate acestea, ajutorul acordat soldaților nu s-a limitat numai la îngrijirile medicale ci a constat și în acțiuni formale, de tip birocratic prin care surorile de caritate românce au intervenit în folosul soldaților sau al familiilor acestora în ceea ce privește primirea ajutorului financiar din partea statului, repartizarea răniților români în spitale apropiate de casă, întreținerea corespondenței, acordarea de concedii etc⁴⁶. Strădania Virginiei Branisce a fost recompensată cu acordarea de decorații din partea monarhiei (Medalia de argint cu decorația de război/ Silberne Medaille unt Kriegsdekoration), dar și din partea autorităților române ca urmare a ajutorului acordat soldaților români ulterior verii anului 1916⁴⁷.

Integrându-se curentului general, femeile române din Transilvania și-au asumat sarcina îngrijirii bolnavilor prin intermediul Crucii Roșii și a reuniunilor de femei, care la rândul lor, și-au pus serviciile la dispoziția diferitelor instituții medicale dedicate răniților de război.

Pentru a veni în întâmpinarea nevoii de tratare a victimelor, *Reuniunea femeilor române din Sibiu* a pus la dispoziția Crucii Roșii locația școlii sale de menaj cu scopul înființării unui spital de rezervă, deschis în data de 2 noiembrie 1914. În luna noiembrie, spitalul de îngrijirea de un număr de 21 de răniți (17 români și 4 sârbi). Tratamentul medical era asigurat de Doctorul

⁴¹ *Biserica și Școala*, nr. 1, Arad, 4/17 ianuarie 1915, p. 2.

⁴² *Hämmerle, Heimat/Front...*, p. 37

⁴³ *Gazeta de Transilvania*, nr. 182, 20 august/2 septembrie 1914, p. 2

⁴⁴ Margareta Susana Spănu, Ioan Vlad, *Virgilia Braniste - „Simbol de bine al neamului nostru”*, Revista Cumidava, Muzeul de Istorie Brasov, nr. XXII-XXIV, anul 1998-2000, 12, pp. 187-188.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 188.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 188.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 188.

N. Ittu, la a cărei pricepere s-au adăugat și serviciile aduse de membrele reuniunii de femei, în frunte cu președinta Maria Cosma⁴⁸. La 15 ianuarie 1915, Arhiducele Salvador vizitează spitalul Reuniunii de femei din Sibiu, în calitate sa de inspector-general al Crucii Roșii⁴⁹. Din partea Reuniunii de femei românce din Sibiu au existat o seamă de membre care au activat ca surori de caritate în cadrul spitalului: Maria Radu, Veturia Lăpedatu, Virginia Ittu, Ana Voileanu, și Elena Muntean⁵⁰. Spitalul funcționează până în toamna anului 1915, când medicul șef este trimis pe frontul de război iar comandamentul militar încetează să mai trimită răniți în spitalul reuniunii⁵¹.

La Brașov funcționa un alt spital militar, care oferea servicii militare soldaților răniți prin mijlocirea medicilor și a sursorilor de caritate. În legătură cu femeile implicate voluntar în îngrijirea răniților din acest spital, *Gazeta de Transilvania* publică un mesaj de mulțumire: *Răniții din spitalul militar din Brașov, fără deosebire de naționalități, m-au rugat să exprim pe această cale mulțumirile lor profunde stim. surori de caritate: d-nelor Zoița Preda, Maria Hermel și d-șoarelor contesa Grete de Reigersberg și Virgilia Branisce pentru deosebita îngrijire, cu care sunt pansați și tratați*⁵².

În ceea ce le privește pe femeile românce din Cluj, acestea s-au implicat în acțiunea de edificare a unui spital destinat răniților de război. Astfel, înființarea Ambulanței Petran s-a aflat la intersecția inițiativelor caritabile a mai multor organizații și instituții. Despărțământul Astrei din Cluj a pus la dispoziție grădina și casele «Petran» pentru a servi drept locație spitalului. În ceea ce privește îngrijirea soldaților, conducerea medicală a spitalului urma să fie exercitată de Dr. B. Bașiota ajutat de membrele *Reuniunii femeilor Sf. Maria din Cluj*, iar *Institutul Economul* din Cluj avea să finanțeze spitalul din cota sa filantropică⁵³. Aportul feminin la funcționarea spitalului s-a constituit în cadrul a trei secții: secția pentru răniți, sub conducerea Sidoniei Docan; secția pentru igienă condusă de Ana Pop și secția pentru menaj, condusă de Cornelia Deac⁵⁴.

Funcționarea *Ambulanței Petran* a fost pusă la încercare în toamna anului 1915, când a fost propusă desființarea acesteia ca urmare a problemelor financiare cauzate de întreținerea acesteia. În ședința Băncii Economul, din 15 septembrie 1915, este relevat deficitul acumulat de institut în încercarea de a menține funcțional spitalul. Cu tot ajutorul financiar acordat de Crucea Roșie, din cauza scumpirii continue a alimentelor, cota filantropică și colectele populare nu au fost de ajuns pentru a acoperi deficitul, iar directorul executiv propune desființarea ambulanței începând cu data de 15 octombrie⁵⁵. Astfel, în octombrie 1915, ultimii răniți părăseau spitalul. Angajamentele băncii *Economul* față de întreținerea acestei instituții au fost sistate prin hotărârea comandei militare din Budapesta, la data de 30 decembrie 1915. În urma funcționării acestui spital românesc au rămas binefacerile acordate soldaților răniți, precum și meritele femeilor care i-au îngrijit. Crucea Roșie a recunoscut meritele acestora prin acordarea de decorații pentru cinci dintre surorile de caritate, membre ale *Reuniunii Sfânta Maria din Cluj*⁵⁶. După război, la parterul casei Petran a fost înființat un orfelinat, condus de două membre ale reuniunii: Leontina Iacoban și Olivia Marcu⁵⁷.

Alte spitale românești din Transilvania, au fost transformate conform cerințelor războiului. Este cazul spitalului *Sf. Gheorghe* din Blaj. Acest spital a fost inaugurat în luna mai a anului 1914, fiind primul spital românesc permanent din Transilvania. În condițiile izbucnirii războiului și a noilor nevoi medicale apărute ca urmare a acestui eveniment, spitalul a fost pus la dispoziția Crucii Roșii, servind îngrijirii răniților de război, rămânând însă sub direcțiunea doctorului Hâncu. În cadrul acestei noi misiuni, doctorul Hâncu și-a găsit drept colaborator principal *Reuniunea*

⁴⁸ *Telegraful român*, nr. 112, 25 octombrie/7 noiembrie, 1914, p. 455.

⁴⁹ Valeria Sorștineanu, *Reuniunea femeilor românce din Sibiu în anii Primului război mondial*, <http://www.academia.edu>, accesat la 29.08.2018., p. 59.

⁵⁰ *Anuarul Reuniunii femeilor române din Sibiu*, anul 1914/15 și 1915/16, Editura Reuniunii, Sibiu, 1916, p. 8.

⁵¹ *Ibidem*, pp. 8, 9.

⁵² *Gazeta de Transilvania*, nr. 233, 22 octombrie/4 noiembrie, 1914, p. 2.

⁵³ *Idem*, nr. 169, 1/14 august, 1914, p. 2.

⁵⁴ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, *Fond Banca Economul*, r. 99, 1913, 1914, f. 179-182.

⁵⁵ *Idem*, r. 99, 1913, 1914, f. 221.

⁵⁶ Lucian Dronca, *Din politica financiară a românilor ardeleni, Banca Economul din Cluj (1886-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 1999, p. 151.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 151.

femeilor române din Blaj. Presa epocii descrie cu mult entuziasm, munca întreprinsă de aceste femei în cadrul spitalului: *Jertfele pe cari le-au oferit damele române din Blaj, în interesul răniților, întrece ori ce închipuire. S'au grupat numai decât în serii săptămânale, provăzând toate serviciile spitalului. Pare de necrezut, dar e adevărul absolut. La culină, la curățit, în cancelarie, pretutindeni sunt doamnele și domnișoarele din Blaj. În cea dintâi lună, chiar hrana răniților a fost oferită, pe rând, de doamnele din Blaj!*⁵⁸.

Urmărind traseul parcurs de aceste reuniuni de femei în anii Primului război mondial putem observa faptul că acestea se suprapun aproape perfect ideii generale de feminitate care circula în epocă. Implicarea civică și socială de care aceste femei au dat dovadă a rămas în limitele trasate inițial de statutele reuniunilor de femei și au urmărit îngrijirea orfanilor, a săracilor și a răniților. Meritul lor incontestabil în susținerea efortului de război derivă din asumarea sistematică și uneori militarizată a unor responsabilități caracteristice genului feminin în general. Nu atât mobilizarea femeilor pentru a-i înlocui pe bărbați în muncile lor a constituit politica aplicată de propaganda oficială sau de către societățile de femei, ci tocmai punerea pe picior de război a trăsăturilor feminine care au devenit relevante în sectoare precum cel social sau medical. Astfel, acțiunile lor au devenit complementare celor masculine și și-au demonstrat validitatea chiar și în vreme de război, dar nu au urmărit atragerea de merite egale cu cele ale bărbaților aflați pe front. Atât continuarea acestui gen de acțiuni după război, dar și discursul specific care se structurează în jurul ideii de feminitate și feminism în Transilvania sunt relevante pentru demonstrarea celor afirmate mai sus.

Studiile recente în domeniu arată că statutul femeilor nu a fost profund schimbat ca urmare a activității prestate de ele în război. Singurele activități care au avut continuitate au fost cele caritabile, specific feminine, în vreme ce în profesiile masculine, rolul femeilor s-a dovedit unul temporar. În Monarhia Habsburgică, femeile au fost mobilizate în anumite domenii, precum industria de armament, sau în alte fabrici, unde au fost încurajate să ia locul bărbaților plecați acum pe front. Această extindere a spațiului de activitate destinat femeilor, a fost însă întotdeauna privit ca și un proces temporar, având drept scop susținerea efortului de război. Cele mai recente studii în domeniu au demonstrat că acest proces a fost însă acompaniat de o mobilizare a spiritului feminin, atât de către femeile conducătoare ale unor organizații, cât și de către politicieni sau aparatul media. Astfel de discursuri puneau accentul pe maternitate, devoțiune, sacrificiu, dragoste și grijă – toate reprezentând caracteristici feminine subliniate și reafirmate în anii războiului⁵⁹.

În ceea ce le privește pe femeile românce din Transilvania, după Marea Unire, ele au continuat munca filantropică în cadrul contextului creat acum de statul român întregit.

Un sector în care acestea au activat susținut și după război a fost cel care viza problema văduvelor și al orfanilor. Cu toate că războiul se încheiase, problema orfanilor rămânea însă una de actualitate. Se puneau probleme continuării întreținerii orfelinelor deschise în vreme de război, deschiderea unora noi, precum și revenirea unora dintre ele la funcționalitatea avută înainte de război. În ceea ce privește situația Internatului-Orfelinat de la Brașov, aceasta este adusă în mod special în discuție în cadrul ședinței din data de 7/20 noiembrie 1919 a *Reuniunii femeilor românce din Brașov*. La data respectivă în Internatul-Orfelinat de găseau 44 de eleve: 21 la școala profesională, 20 la căminul studentelor și 3 orfane⁶⁰.

În ceea ce privește funcționarea postbelică a Orfelinatului Uniunii femeilor române, în anul 1919, imobilul în care acesta funcționase este trecut în proprietatea Statului Român. Ulterior, Uniunea femeilor române va recondiționa respectiva clădire, situată pe strada Fântânei la numărul 35. La baza funcționării acestuia au stat subvențiile primite din partea Societății pentru Ocrotirea Orfanilor din Război și fonduri proprii ale Uniunii⁶¹. Un rol deosebit de important în

⁵⁸ *Cosânzeana*, nr. 4, 31 ianuarie 1915.

⁵⁹ Christa Hämmerle, Oswald Überegger and Birgitta Bader Zaar, *Introduction: Women's and Gender History of the First World War – Topics, Concepts, Perspectives*, în *Gender and the First World War* editată de către Christa Hämmerle Oswald Überegger and Birgitta Bader Zaar, Editura Palgrave Macmillan, 2014, p. 3.

⁶⁰ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Brașov, Fond *Reuniunea femeilor române Brașov*, 7009/2822 (1919), f. 3.

⁶¹ *Anuarul „Uniunea Femeilor Române” din România Mare*, Al XX-lea an de la întemeiere, Brașov, 1933, p. 14.

refacerea clădirii orfelinatului l-a avut Maria Baiulescu. În drumul său de întoarcere din refugiu, aceasta a reușit să obțină suma de 50.000 de lei din partea Băncii naționale și 20.000 lei din partea Asociației Familia Luptătorilor, bani care au fost ulterior investiți în orfelinat⁶². În 1932 însă, Societatea pentru Ocrotirea Orfanilor de Război decide să-și retragă sprijinul acordat unor orfelinate și implicit desființarea acestora. La intervenția Olgăi Sturdza, președinta generală a societății, se decide ca imobilele care găzduiau respectivele orfelinate să intre în posesia reuniunilor care le-au patronat, în semn de recunoaștere a meritelor acestora în ceea ce privește îngrijirea orfanilor⁶³. În acest context, Comitetul uniunii a decis să se adreseze Ministerului de resort printr-o cerere referitoare la utilizarea imobilului Orfelinatului de către Uniune, având în vedere faptul că acesta fusese renovat din fondurile acesteia⁶⁴.

Reuniunea femeilor greco-catolice din Blaj și-a îndreptat și ea o mare parte din activitatea interbelică spre acte caritative dedicate săracilor sau orfanilor. Astfel, conform rapoartelor întocmite pe anul 1925, suma colectată de 14 474 de lei a fost redistribuită spre săracii și orfanii orașului. Mai mult decât atât, a fost organizată o strângere de fonduri specială, suma fiind ulterior donată Orfelinatului Uniunii Femeilor Române⁶⁵.

În noul context creat de unirea Transilvaniei cu România, reuniunile de femei au fost cooptate în aparatul social creat de statul român, sau de alte instituții românești, pentru ocrotirea văduvelor și a orfanilor. Unele dintre membrele marcante ale reuniunilor de femei au fost solicitate să se alăture efortului de reabilitare socială întreprins de statul român. Este cazul Mariei Baiulescu, președinta Uniunii Femeilor Române, care primește în martie 1919, o scrisoare conținând rugămintea reprezentantului Resortului Ocrotirilor Sociale din cadrul Consiliului Dirigent, de a se alătura activității de îngrijire și prevenire a bolilor care cauzau probleme în societatea transilvăneană. Așa cum reiese din corespondența purtată pe această temă, Iuliu Moldovan, secretarul general al respectivului resort, mărturisea încrederea pe care o avea în competențe femeilor române în acest sens: *Poporul trebuie crescut, îndrumat și scutit, de când se naște până moare, și această țintă numai prin manca femeii o vom ajunge-o, căci numai ea poate între mai intim și adânc în viața familiei țaranului nostru, numai ea va avea dragostea și tactul necesar pentru a îndeplini cu succes această muncă caritativă*⁶⁶. Cu toate că statul inițiasă programe sociale cu care să întâmpine nevoile acestor victime ale războiului, acestea nu au fost suficiente. În acest proces, statul a fost secondat de diferite societăți și asociații de binefacere, una dintre cele mai importante fiind *Societatea Ocrotirea Orfanilor de Război*. Aceasta funcționa la nivel național, având filiale regionale și județene în România Mare și a integrat în acțiunea sa caritativă forțe feminine provenind din cadrul reuniunilor de femei.

Pentru Transilvania, s-a deschis un comitet regional al acestei societăți, cu sediul la Sibiu, urmând ca acesta să aibă în subordinea sa viitoarele comitete județene din Transilvania. La Brașov este deschis un astfel de comitet județean în data de 12 iulie 1919, la inițiativa Mariei Baiulescu, care era și vice-președinta Societății Regionale Sibiu⁶⁷. Nevoia unor astfel de instituții a fost dată de numărul persoanelor aflate în urgentă nevoie de ajutor. În ceea ce privește situația cantitativă a orfanilor, statistica orașului prezintă cifra de 1700-1800 orfani de război⁶⁸. Acest comitet județean își propunea să vină în ajutorul celor nevoiași prin adunarea de fonduri, ajutorarea orfanilor de război la domiciliu, înființarea unei cantine pentru orfanii elevi la școala primară, înființarea unui orfelinat sau cămin pentru orfanii școlilor superioare din oraș, ajutarea acestora prin donații cu cărți, haine, ghete, înființarea de școli speciale, înființarea

⁶² *Eroinele României Mari. Destina din linia întâi.*, Editura Muzeului Literaturii Române. București, 2018, p. 87.

⁶³ *Anuarul „Uniunea Femeilor Române” din România Mare, Al XX-lea an de la întemeiere, Brașov, 1933*, p. 11.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 15.

⁶⁵ *Anuarul Reuniunii Femeilor Române greco-catolice din Blaj*, Lucrările adunării generale ținute la 7 martie 1926, Anul 1925, Blaj, Tipografia Seminarului Teologic Gr.-Cat., p. 7.

⁶⁶ Moașa Nazare, *Maria Baiulescu. Corespondență 1860-1941*, Editura Ars Docendi, 2001, p. 160-163.

⁶⁷ *Societatea Ocrotirea Orfanilor de Război. Darea de seamă a comitetului județean Brașov pe anii 1919 iulie 12 – 1931 Martie 31*. Vălenii de Munte, Așezământul de arte grafice Datina Românească, 1931, p. 6.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 10.

comitetelor filiale la sate etc⁶⁹. În decursul anilor care au urmat războiului, multe membre ale reuniunilor de femei din Brașov au contribuit la edificarea unor importante realizări pe plan local ale *Societății Ocrotirea orfanilor de război*. Cele mai importante astfel de realizări au fost: înființarea în 1928 a Orfelinatului Dr. Alex. Bogdan, care adăpostea și dădea întreținere unui număr de 30-35 de orfani de război, elevi la școlile superioare din Brașov⁷⁰, la 7 februarie 1921 se înființează cantina de pe strada Pe-Tocile nr. 3, unde primeau masă constând în ciorbă, mâncare cu carne, ½ kg pâine zilnic 60-70 de elevi din clasele primare⁷¹ precum și plasarea în orfelinatele din Ardeal și Vechiul Regat a 21 orfani⁷².

Activități similare avea să se regăsească și pe agenda reuniunii de femei de la Cluj. După război, reuniunea și-a continuat activitatea caritabilă. În luna mai a anului 1919, ea s-a îngrijit de aranjarea primei vizite în Ardeal a suveranilor români. Ocrotirea Orfanilor de război a revenit tot reuniunii, care ia cunoștință de constituirea Comitetului Regional Sibiu pentru părțile Transilvaniei și constituie o secție județeană la Cluj a *Societății Ocrotirea Orfanilor din Război* la 13 iunie 1919. În vechiul sediu al Ambulanței Petran funcționa deja un orfelinat⁷³.

În alte zone, numărul orfanilor rezultat după război, precum și solidaritățile născute în vremea conflictului, au dus la înființarea unor noi reuniuni de femei și a unor noi orfelinate. Aste cazul *Reuniunii de femei din Beiuș* înființată în anul 1918 și de orfelinatul de existență cărui membrele acesteia s-au îngrijit. Orfelinatul a fost înființat în 1918 de către Marta Iepure, la Beiuș, în casa pusă la dispoziție de către Episcopul Aradului Ioan Papp. La începutul anului 1919 acesta este dăruit însă proaspăt înființatei reuniuni a femeilor românce din Beiuș. Azilul a rămas în subordinea reuniunii până la sfârșitul anului școlar când copiii au fost așezați la sate, orfelinatul fiind ulterior preluat în administrația statului⁷⁴.

Cu aceeași grijă și răbdare, femeile membre ale reuniunii din Beiuș și-au asumat sarcina îngrijirii răniților care au rezultat după luptele de pe Tisa din iulie 1919. În contextul aglomerării spitalelor regionale cu soldați răniți în acele bătălii, președinta Viora dr. Cordoș, încredințează Elenei dr. Muntean suma de 100 coroane, cu care să organizeze o bucurie pentru soldații români. Prin colecte, suma a fost urcată la 1556 cor și sunt adunate și cărți de rugăciune. Cu banii adunați s-au cumpărat pachete de țigări care au fost dăruite soldaților, iar cărțile urmau să constituie două biblioteci în cadrul spitalului central și a celui divizionar⁷⁵. Mai mult decât atât, o grupă de membre ale reuniunii (Livia dr. Cosma, Elena dr. Muntean, Octavia Borlan, Nina Petra, Ana Costea, Valeria Ciurdariu, Aurelia Rațiu, Mărioara Muțiu, Veturia Popoviciu, Florica Țiț) s-a deplasat la Oradea unde a asumat sarcina îngrijirii răniților din spitalele din oraș vreme de trei săptămâni. Opera caritativă nu le-a ocolit nici pe femeile din mediul rural. După ce Livia dr. Vuia s-a adresat prefecturii și consistoriului greco-ortodox pentru a mobiliza populația satelor din zonă, femeile din respectivele sate au organizat colecte conținând alimente și rufărie pentru soldați⁷⁶.

La Arad, ca și peste tot pe cuprinsul României întregite, a fost creată o filială românească a Societății Crucea Roșie unde avea să activeze femeile românce din localitate în anii ulteriori Marelui Război. Înființarea acestei filiale s-a făcut la îndemnul Reginei Maria și a cuprins o parte a femeilor care activaseră în anii de război ca surori de caritate în cadrul Crucii Roșii maghiare⁷⁷. La sfârșitul verii anului 1919 noua filială este autorizată de către comitetul regional al Crucii Roșii române din Brașov, printr-o adresa semnată de președinta Maria Baiulescu. Adunarea generală de constituire a avut loc la data de 15 noiembrie 1919, când a luat ființă filiala Arad a Crucii Roșii. Conform statutelor societății programul de lucru prevedea îngrijirea răniților, a orfanilor și a invalizilor de război, organizarea de evenimente culturale și de

⁶⁹ *Ibidem*, p. 7.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 4.

⁷¹ *Ibidem*, p. 9.

⁷² *Ibidem*, p. 9.

⁷³ *Reuniunea Sf. Maria a femeilor române greco-catolice din Cluj*. Almanah publicat din prilejul jubileului de XXV ani dela întemeiere. 1902-1927, p. 60-61.

⁷⁴ *Anuarul Reuniunii femeilor române din Beiuș și Jur 27 Nov. 1918 – 22 Febr. 1922*, Beiuș, Tipografia și librăria Doina, 1920, p. 19.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 14.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 14.

⁷⁷ *Darea de seamă despre activitatea Societății Crucea Roșie Română Filiala Arad din 1919-1922*, Tiparul tipografiei Concordia Societate pe acții, Arad, 1922, pp. 12-13.

informare a populației, susținerea de conferințe, înființarea de biblioteci⁷⁸. Conform rapoartelor întocmite, activitatea Crucii roșii arădene a urmat aceste obiective în anii imediat ulteriori războiului. În acest sens, pe perioada anotimpului rece societatea a colaborat cu secția locală a *Comitetului Invalizilor de Război* în beneficiul populației sărace. Astfel, vădulele și orfanii orașului au beneficiat de lemne de foc la prețuri minimale sau chiar gratuități în acest sens, președinta Crucii roșii arădene punând la dispoziția acestora și camioane pentru organizarea transporturilor. Prin intervenția președintei Maria dr. Botiș s-a realizat și reabilitarea spitalului de garnizoană din Arad care fusese anterior devastat de bandele bolșevice. Președinta a călătorit la București cu scopul de a se adresa Ministerului de război pentru sprijin material iar pe această cale, spitalului i-au fost alocate: 700 m pânză pentru rufe, 60 kg vopsea albă de ulei, sârmă pentru introducerea luminii electrice, 100 becuri electrice, 100 tacâmuri, 100 pahare⁷⁹. Nu în ultimul rând, prin colaborare cu *Reuniunea femeilor române din Arad* și cu Societatea pentru ocrotirea orfanilor de război s-a urmărit întreținerea și îmbrăcarea familiilor nevoiașe din oraș. Organizarea de colecte conținând haine a fost o activitate des întâlnită în anii de după război, existând chiar și situații în care acestea erau dăruite de către mari organizații din străinătate precum Legiunea Americană⁸⁰. Până la organizarea mai serioasă a unor comitete ale văduvelor și orfanilor de război, aceștia au continuat să fie ajutați de către Crucea Roșie. Președinta a intervenit mai ales atunci când aceștia nu primeau ajutorul regulat de la stat și a încercat să găsească locuri de muncă văduvelor aflate în nevoie⁸¹. În sarcinile aceleiași societăți s-a regăsit și gestionarea problemei prizonierilor de război. Cu toate că trecuse deja destul timp de la sfârșitul războiului, mulți dintre prizonierii de război nu se întorseseră încă acasă. Din acest motiv, aparținătorii acestora se adresau Crucii Roșii pentru ajutor. În acest sens, societatea din Arad s-a adresat celorlalte societăți Crucea Roșie din Genova, Roma, Rusia etc., precum și la Ministerul de război pentru repatrierea acestora⁸².

Așa cum se poate remarca, după război, activitatea reuniunilor de femei și a femeilor române din Transilvania a continuat opera caritativă începută încă dinaintea războiului. Remarcăm astfel că activitatea acestor femei, domeniile de activitate nu s-au schimbat radical sub impactul războiului ci poate într-o măsură mai însemnată ele au devenit mai vizibile sau unele dintre ele au fost scoase din sfera privată a căminului și practicate în sfera publică. Aceste aspecte au fost subliniate și de discursul oficial și public privitor la statutul femeilor în societatea românească postbelică, precum și de importanța acordată acestora.

Îndreptându-ne atenția spre perioada interbelică, putem evalua modul în care sacrificiul acestor femei a fost receptat de către opinia publică. Situația nu este identică de la un stat la altul. În vreme ce unele state au recunoscut la nivel oficial și politic meritele acestor femei, în alte teritorii condiția femeii nu a suferit schimbări radicale ca urmare a rolului pe care ele l-au jucat pe perioada războiului. Desigur, aceste diferențe sunt în mod clar legate și de fluctuațiile care definesc nivelul de emancipare al femeilor în diferite state europene înainte de izbucnirea războiului. Cu toate că prin prezența lor ca și surori medicale pe front, experiența lor s-a asemănat profund cu cea a bărbaților și cu toate că imaginea feminină a fost prelucrată în conformitate cu cea a bărbaților, statutul lor nu a suferit prea multe modificări, referindu-ne aici mai ales la spațiul românesc.

Cu toate că statutul acestor femei nu a cunoscut prea multe modificări, fapt ilustrat și de Constituția României din 1923, care nu aduce în discuție votul feminin, la nivel declarativ au existat voci care au subliniat însemnătatea efortul feminin depus în anii de război, discurs care nu privește însă aspecte ale feminismului universal ci mai degrabă nuanțe regionale ale curentului. În primul rând o serie de surori de caritate au fost decorate pentru meritele exemplare de către Crucea Roșie și chiar de statul român. În al doilea rând, se evidențiază modul în care presa a încercat să evalueze rolul jucat de aceste femei în război, dar și misiunea care le revine în perioada următoare. În acest sens, Elena Pop de Băsești, sublinia într-un articol din revista *Transilvania*, în anul 1920, apariția dezbaterilor cu privire la rolul jucat de aceste femei în război, precum și în legătură evoluția statutului lor în societățile postbelice: *Crâncenul război*

⁷⁸ *Ibidem*, p. 15.

⁷⁹ *Ibidem*, pp. 17-18.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 20.

⁸¹ *Ibidem*, p. 23.

⁸² *Ibidem*, p. 24.

a scos la iveală, ca factor, femeia, la toate națiunile beligerante. S-au văzut efectele forței, ce dețin femeile în mâinile lor, pe toate terenele. S-a manifestat toată puterea lor așa de intensiv, încât trebuie să se țină seamă de tăria lor. Trebuie să amuțescă toți scepticii, cari admiteau un rol secundar, sexului femeiesc, în societatea omenească⁸³. În cadrul aceluiași articol, Elena Pop de Băsești abordează problema feminismului românesc. Cu toate că femeile au demonstrat merite deosebite pe parcursul războiului, ea respinge adoptarea unui nivel de emancipare care ar pune în pericol structurile solide ale societății românești. Pe primul loc în ceea ce privește statutul femeii, ea vede rolul acesteia de soție și mamă, căci Dumnezeu, când a învrednicit femeia, să îi fie de ajutor, a procrea generațiunile omenești, i-a dat altă menire mai sfântă de cât să meargă să tină discursuri parlamentare și să lase planta plăpândă a copilului încredințat grijei sale, pe mâinile necompetente ale unei străine plătite⁸⁴.

Astfel, Primul război mondial nu a oferit un statut mult diferit femeilor române din Transilvania dar, cu siguranță, a subliniat importanța genului lor în societate. A fost momentul în care calitățile tipic feminine au ieșit din sfera privată a căminului, dovedindu-se relevante în contextul public al nevoilor impuse de starea de război. Ele nu au luat locul bărbaților în activități strict masculine, ci au demonstrat importanța calităților lor generice devenind factori complementari în funcționarea unei societăți și a unui sistem generat de excepționalul celor patru ani de război.

BIBLIOGRAFIE

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Brașov	- Fond Reuniunea femeilor române Brașov
Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale	- Fond Banca Economul. Cosânzeana
Gazeta de Transilvania
Telegraful Român
Bader-Zaar Brigitta, Controversy	War-related Changes in Gender Relations: The Issue of Women's Citizenship, în https://encyclopedia.1914-1918-online.net .
Dronca Lucian	Din politica financiară a românilor ardeleni, Banca Economul din Cluj (1886-1918), Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 1999.
Elena Pop de Băsești	În chestia feminină, în revista Transilvania, 1920, vol. 51, fascicola nr. 11.
Greyzel Susan	Women's Mobilization for War, http://www.1914-1918-online.net/ .
Hämmerle Christa	Heimat/Front Geschlechter Geschichte/n des Ersten Weltkriegs in Österreich-Ungarn, Editura Böhlau, 2014.

⁸³ Elena Pop de Băsești, În chestia feminină, în revista Transilvania, 1920, vol. 51, fascicola nr. 11, p. 900.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 902.

- HämmerleChrista Überegger Oswaldși BaderZaar Brigitta, Introduction: Women'sandGenderHistory of theFirst World War – Topics, Concepts, Perspectives, în GenderandtheFirst World War editată de către ChristaHämmerle Oswald ÜbereggerandBirgittaBaderZaar, Editura PalgraveMacmillan, 2014.
- Maior Liviu Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni și basarabeni în război. 1914-1916, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016.
- Sorșțineanu Valeria Reuniunea femeilor române din Sibiu în anii Primului război mondial, <http://www.academia.edu>, accesat la 29.08.2018.
- Spânu Margareta Susana ,Vlad Ioan, VirgiliaBraniște „Simbol de bine al neamului nostru”, Revista Cumidava, Muzeul de Istorie Brasov, nr, XXII-XXIV, anul 1998-2000, 12.
- Stiger Simona Asociationism si emancipare in Transilvania pana la Primul Razboi Mondial, Editura Fundației „Moise Nicoară”, Arad, 2001.
- Nazare Moașa, Maria Baiulescu Corespondență 1860-1941, Editura Ars Docendi, 2001, p. 160-163
- Eroinele României Mari. Destina din linia întâi., Editura Muzeului Literaturii Române. București, 2018, p. 87.
- Anuarul „Uniunea Femeilor Române” din România Mare, Al XX-lea an de la întemeiere, Brașov, 1933.
- Anuarul Reuniunii femeilor române din Beiuș și Jur 27 Nov. 1918 – 22 Febr. 1922, Beiuș, Tipografia și librăria Doina, 1920.
- Anuarul Reuniunii femeilor române din Sibiu, anul 1914/15 și 1915/16, Editura Reuniunii, Sibiu, 1916.
- Anuarul Reuniunii Femeilor Române greco-catolice din Blaj, Lucrările adunării generale ținute la 7 martie 1926, Anul 1925, Blaj, Tipografia Seminarului Teologic Gr.-Cat.
- Darea de seamă despre activitatea Societății Crucea Roșie Română Filiala Arad din 1919-1922, Tiparul tipografiei Concordia Societate pe acții, Arad, 1922.
- Reuniunea Sf. Maria a femeilor române greco-catolice din Cluj. Almanah publicat din prilejul jubileului de XXV ani delaintemeiere, 1902-1927.
- Societatea Ocrotirea Orfanilor de Război. Darea de seamă a comitetului județean Brașov pe anii 1919 iulie 12 – 1931 Martie 31. Vălenii de Munte, Așezământul de arte grafice Datina Românească, 1931.